

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.64

Бондаренко Сніжана Михайлівна

аспірант кафедри фінансів

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Bondarenko Snizhana

PhD Student of the Department of Finance

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
THEORETICAL ASPECTS OF THE RESEARCH OF THE FINANCIAL
SECURITY OF THE ENTERPRISE AND WAYS TO ENSURE IT**

Анотація. Однією із найважливіших умов забезпечення стійкого розвитку підприємства та формування позитивних результатів його фінансової діяльності є існування ефективної системи фінансової безпеки, яка забезпечить захист підприємства від загроз. У статті досліджено сутність понять «безпека», «загроза» та «фінансова безпека підприємства» та різні підходи до їх трактування. На основі проведеного дослідження автором запропоноване власне трактування понять «безпека підприємства» та «фінансова безпека підприємства».

Метою даного дослідження є надання практичних рекомендацій щодо подолання зовнішніх та внутрішніх загроз фінансовій безпеці підприємства.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають праці вітчизняних та зарубіжних науковців. В ході дослідження встановлено, що в умовах постійної мінливості ринкового середовища, повномасштабної війни в Україні, з'являються нові загрози, які

призводять до виникнення негативного впливу на систему фінансової безпеки підприємства, а також виявлено, що однією з найважливіших умов стійкого розвитку підприємств є забезпечення високих результатів їх підприємницької діяльності за рахунок ефективної системи фінансової безпеки.

Представлена класифікація загроз фінансовій безпеці підприємства за місцем та джерелами виникнення, сферою походження, можливістю здійснення, тривалістю дії, ступенем важкості. Охарактеризовано види загроз відповідно до основних економічних тенденцій у країні. Їх класифікація необхідна для прийняття ефективних управлінських рішень для зменшення негативного впливу на фінансовий стан та сталий економічний розвиток підприємств у сучасному економічному середовищі.

Наведено ряд практичних рекомендацій щодо можливості запобігання ризикам та подолання загроз фінансовій безпеці підприємства в межах техніко-технологічної, кадрової та фінансової складових. Запропоновано напрями посилення, зміцнення фінансового стану підприємства, які дадуть можливість посилити фінансову безпеку, підвищити ефективність господарювання та досягти достатнього потенціалу розвитку.

Ключові слова: безпека, безпека підприємства, фінансова безпека підприємства, загроза.

Summary. One of the most important conditions for ensuring the sustainable development of the enterprise and the formation of positive results of its financial activity is the existence of an effective financial security system that will ensure the protection of the enterprise from threats. The article deals with the essence of concepts of "security", "threat" and "financial security of the enterprise" and different approaches to their interpretation. Based on the

conducted research, the author proposed own interpretation of the concepts "security of the enterprise" and "financial security of an enterprise".

The purpose of the research is to provide practical guidance on how to overcome external and internal threats to the financial security of the enterprise.

The theoretical and methodological basis of the study is the works of domestic and foreign scientists.

It was established that in the conditions of constant variability of the market environment, the war in Ukraine, new threats appear that lead to a negative impact on the financial security system of the enterprise, and it was also found that one of the most important conditions for the sustainable development of enterprises is the provision of high the results of their entrepreneurial activity at the expense of an effective system of financial security.

The necessity of threats classification to the enterprise's financial security by place and sources of origin, sphere of origin, possibility of implementation, duration of action, degree of severity is substantiated. Their identification is necessary to make effective decisions to reduce the negative impact on the financial condition and enterprises economic development in today's economic environment.

There are a number of practical recommendations on the possibility of risks prevention and overcoming threats to the financial security of the enterprise within the technical, technological, personnel and financial components.

Key words: *security, financial security of an enterprise, security of an enterprise, threat.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, підприємства стикаються із викликами та загрозами глобалізаційного процесу, особливо в умовах повномасштабної війни в Україні, функціонують в умовах

нестійкості, невизначеності та непередбаченості зовнішнього середовища. У ринкових умовах господарювання дуже складно недооцінити роль фінансової безпеки у сталому розвитку суб'єктів господарювання та в системі фінансової стабільності їх підприємницької діяльності.

Процес формування фінансової безпеки підприємства є досить складним, оскільки існує значна кількість загроз зовнішнього і внутрішнього походження, що перешкоджають забезпеченню його стійкості, стабільності та ефективного розвитку. У цьому контексті важливого значення набуває формування фінансової безпеки для успішного функціонування й розвитку підприємств, особливо в умовах сучасних викликів та загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням стану фінансової безпеки підприємства присвячені дослідження зарубіжних науковців, таких як Абрансон П., Акофф Р. Л., Кім С., Шін С. та інші, а також вітчизняних – Барановський О.І. [1], Варналій З.С. [2; 3; 4], Єрмошенко М.М. [7], Живко З.Б. [9], Крупка М.І. [10], Лютий І.О. [11], Мехед А.М. [4], Романюк М.В. [11], Франчук В.І. [12], Чеберяко О.В. [13], Чібісова І.В. [14] та інші.

Більшість учених дотримуються думки, яка заснована на визначенні фінансової безпеки держави, тільки екстраполюють її на мікрорівень. Загалом фінансову безпеку підприємства представляють як певний механізм, що забезпечує, з одного боку, стабільність фінансової системи господарського суб'єкта шляхом використання захисних фінансових інструментів, а з другого – її ефективність шляхом організації раціонального використання фінансових ресурсів.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд основних теоретичних підходів визначення сутності фінансова безпека підприємства, а також дослідження заходів та шляхів її забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як уже зазначалось, щодня вітчизняні підприємства зустрічаються з різноманітними дестабілізуючими факторами зовнішнього і внутрішнього середовища, які негативно впливають на рівень їх безпеки.

Забезпечення стійкого зростання підприємництва, стабільності результатів їх діяльності, досягнення цілей, що відповідають інтересам власників і суспільства в цілому, неможливі без розробки й проведення самостійної стратегії, що в сучасній економіці визначається наявністю ефективної системи його фінансової безпеки. Ефективність діяльності підприємств в умовах ринкової економіки залежить багато в чому саме від стану їх фінансів, ось чому і необхідно розглядати в першу чергу проблему забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.

Виходячи з проведеного дослідження можна зазначити, що в економічній літературі до сьогодні приділялось недостатньо уваги питанням фінансової безпеки ще й тому, що деякі з її аспектів розглядаються при розробці фінансової політики підприємства, управлінні фінансами, організації системи економічної безпеки, управлінні ризиками. Тому необхідний цілісний і комплексний підхід до цієї проблеми, що поєднав би всі ці, часом відірвані один від одного елементи, у єдину систему, яка б діяла безперервно.

Сьогодні поняття «фінансова безпека підприємства» виходить за рамки підкатегорії в процесі дослідження науковцями. Проте наукове дослідження даного поняття неможливе без розгляду такого базового поняття як «безпека» та «загроза».

Проведене дослідження поняття «безпека» показало, що воно проходило свій еволюційний розвиток разом з людством, і на кожному етапі уособлювало в собі ті речі та явища, які були найбільш необхідні в окремий період часу. Сьогодні існує безліч поглядів науковців на трактування поняття «безпека».

Наприклад, Р. Дацків трактує поняття «безпека» як «... задоволення основних життєвих потреб, таких як існування, цілісність, незалежність, спокій та розвиток» [6, с. 148]. Таке визначення неповністю розкриває сутність «безпеки». Хоча автор говорить про безпеку в більш широкому розумінні, але фактично у ньому йдеться про першочергову потребу задоволення потреб людини, що не може застосовуватися до будь-яких соціально-економічних систем. Ключовим тут є той факт, що безпека спрямована на задоволення певної сукупності потреб.

Водночас, М. Войнаренко та О. Яременко розглядають поняття «безпека» як «... особливий стан суб'єкта господарювання, за якого всі його механізми функціонують за максимальної ефективності, а також за якого зменшується вплив загроз на стабільність розвитку та функціонування» [5, с. 63]. Примітним у цьому визначенні є такі моменти: йдеться про безпеку як стан; систему, яка складається з механізмів, що злагоджено виконують поставлені завдання; безпека забезпечує захист від негативної дії загроз. Можна вважати, що таке визначення є багатоплановим і містить декілька важливих аспектів, які можуть бути використані при формуванні методологічних засад управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання.

На думку З.Б. Живко, забезпечення економічної безпеки підприємства потребує: формування етапів реалізації організаційно-економічного, визначення умов системного збалансування інтересів підприємства з суб'єктами зовнішнього оточення підприємства; розробку заходів щодо системного збалансування інтересів підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища [9, с. 37].

В. Франчук трактує поняття «безпека» як «...мету системи, до якої вона прагне, та стан, який залежить від ефективності результатів її діяльності» [12, с. 162]. У цьому тлумаченні безпеку визначено як мету

існування та розвитку системи, яка може бути досягнутою за умов ефективного здійснення певних дій.

Проаналізувавши існуючі підходи до розуміння поняття «безпека», можна запропонувати визначення поняття безпека підприємства як стан суб'єкта господарювання, за якого гарантується його стабільне, стійке та ефективне функціонування, який може бути досягнутий за умов ефективного здійснення певних дій направлених на мінімізацію впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Тобто, фактично формується підґрунтя для ретельнішого розгляду управління безпекою як керованого, а не випадкового процесу.

Вивчення різних поглядів і позицій по відношенню до розуміння сутності поняття «фінансова безпека підприємства» показало, що досі залишаються прихильники думки, що фінансова безпека підприємства – це, насамперед, саме складова економічної безпеки. Так, у трактуванні І. Чібісової та Є. Івашиної фінансову безпеку підприємства можна визначити як «...складову економічної безпеки підприємства, яка полягає у наявності такого його фінансового стану, який характеризується: збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг; стійкістю до загроз» [14, с.128].

На думку О. І. Барановського, фінансова безпека підприємства – це рівень забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення його потреб і виконання наявних зобов'язань, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування та економічне зростання [1, с. 218].

Як стверджує професор З. С. Варналій, «фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств,

організацій та установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання зобов'язань» [2].

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення поняття «фінансова безпека підприємства», пропонуємо таке визначення: фінансова безпека підприємства – це стан захищеності його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів, при якому за рахунок ефективного використання всіх наявних ресурсів та прийняття адекватних, в кожній конкретній ситуації, управлінських рішень, формується рівновага, підтримується стійкість і стабільність функціонування підприємства в поточному та перспективному періодах.

Для забезпечення належного рівня існування суб'єкта господарювання необхідно визначити та розуміти можливі загрози та ризики, які є та з'являються у ході діяльності будь-якого підприємства та мають прямий або опосередкований вплив на ефективність функціонування та результативність його діяльності. Так, на думку Варналія З.С., під загрозою слід розуміти сукупність реальних чи потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації інтересів в фінансовій сфері. Загрози ускладнюють саморегуляцію економіки та реалізацію фінансових інтересів, спричиняють вихід фінансових індикаторів за межі їх порогових значень, негативно впливають на фінансову систему [2].

Для забезпечення фінансової безпеки підприємства у сучасному економічному середовищі варто класифікувати загрози відповідно до місця та джерела виникнення, сфери походження, можливості здійснення, тривалості дії, ступеня важкості (рис.1). Дана ідентифікація необхідна для прийняття ефективних управлінських рішень щодо нейтралізації негативного впливу на фінансовий стан та стійкість функціонування підприємства.

Рис. 1. Класифікація загроз фінансовій безпеці підприємства

Джерело: складено на основі [1-4; 11]

Найбільшу небезпеку, як правило, становлять зовнішні загрози, які не піддаються виявленню і прогнозуванню. У той же час усунення внутрішніх загроз належить до компетенції органів управління підприємством.

Політична та економічна нестабільність, повномасштабна війна у країні, подорожчання енергетичних ресурсів та інші фактори становлять суттєву загрозу фінансовій безпеці вітчизняних підприємств. Вони не отримують фінансовий результат, що був запланований за сталих умов функціонування.

Також можна стверджувати, що для суб'єктів господарювання забезпечення фінансової безпеки їх діяльності вимагає створення на підприємствах власних систем безпеки, метою функціонування яких є своєчасне виявлення і запобігання небезпекам і загрозам. Реалізація таких

систем відбувається на основі комплексної взаємодії та взаємозв'язку концептуального, організаційно-управлінського і ресурсного забезпечення, що спрямована на досягнення захисту фінансових інтересів шляхом проведення об'єктивного і всебічного моніторингу фінансової сфери і комплексної оцінки рівня фінансової безпеки.

Для покращення фінансової безпеки суб'єктів господарювання важливими є не лише ретельна розробка та впровадження системи фінансової безпеки, а й моніторинг ефективності її реалізації, контроль та перевірка доцільності застосування тих чи інших нововведень.

Можливо запропонувати наступні шляхи забезпечення фінансової безпеки підприємства:

- створення сприятливих умов для збільшення ефективності функціонування підприємства через підтримання його достатнього рівня фінансової стійкості і ліквідності;
- постійна оптимізація та скорочення витрат підприємства;
- впровадження нових інформаційних технологій, досягнень науки і техніки, модернізація;
- організація оптимальної організаційної структури, пошук та утримання висококваліфікованих працівників;
- підвищення кваліфікації працівників підприємства та оптимальний розподіл функціональних обов'язків;
- запровадження систематичного моніторингу граничних значень індикаторів фінансової безпеки підприємства;
- забезпечення дієвого правового захисту всіх напрямів діяльності підприємства, слідкування за змінами нормативно-правових актів;
- оцінка рівня сучасності, достатності та продуктивності матеріально-технічної бази, пошук резервів їх покращення;

- досягнення належного захисту комерційних інтересів та внутрішньої інформації підприємства, а також належного рівня взаємодії всіх структурних підрозділів компанії;
- забезпечення дієвих заходів безпеки підприємства, його капіталу, активів і інтересів бізнесу.

Реалізація перелічених напрямів допоможе підприємству створити необхідний запас міцності фінансової системи, що забезпечить мінімізацію негативного впливу загроз.

Висновок і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. З проведеного дослідження видно, що фінансова безпека підприємства є складним та багатогранним поняттям, про що свідчить різноманіття наукових підходів до трактування її сутності. Питання забезпечення фінансової безпеки підприємства полягає не тільки у фізичному захисті майна, а в першу чергу у формуванні безпечних умов стабільного функціонування та досягнення економічних інтересів. Нові виклики, пов'язані з нестабільністю світового економічного простору та продовженням трансформаційних процесів у національній економіці, повномасштабна війна в Україні, мотивують до активізації наукових досліджень у сфері забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Подальшого дослідження потребує процес формування відповідного дієвого механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства, який би врахував актуальні на сьогодні зміни в середовищі функціонування вітчизняних суб'єктів господарювання та давав змогу максимально ефективно оцінювати поточний її стан.

Література

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія. К. : КНТЕУ, 2004. 759 с.
2. Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації: монографія. Київ : Знання України, 2020. 423 с.
3. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: Монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, С.О. Саєнко. К.: Знання України, 2011. 299 с.
4. Варналій З.С., Мехед А.М. Теоретико-методичні підходи до оцінки фінансової безпеки суб'єктів підприємництва // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Випуск 32. С. 203-211.
5. Войнаренко М., Яременко О. Управління економічною безпекою підприємств на основі оцінки відхилень порогових показників. Економіст. 2008. № 12. С. 60–63.
6. Дацків Р. М. Економічна безпека у глобальному вимірі. Актуальні проблеми економіки. 2004. № 7 (37). С. 143-153.
7. Єрмошенко М.М., Горячева К.С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наук. монографія. К. : Національна академія управління, 2010. 232 с.
8. Єрмошкіна О. В. Управління фінансовими потоками промислових підприємств: теорія, практика, перспективи : монографія. Донецьк: Національний гірничий університет, 2009. 228 с.
9. Живко З.Б. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства // Науковий вісник Ужгородського університет. Серія Економіка. 2014. Випуск 3 (44). С. 37-42.
10. Крупка М. І. Формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в економіці України: монографія / М. І. Крупка, Д. В. Ванькович, Н. Б. Демчишак. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011.

11. Фінанси. Підручник / І. О. Лютий, С. Я. Боринець, З. С. Варналій, та ін. ; за ред. д.е.н., проф. І. О. Лютого. Київ : Вид-во Ліра-К, 2017. 728 с.
12. Франчук В.І. Теоретичні засади корпоративної безпеки // Актуальні проблеми економіки. 2009. № 7(97). С. 161-167.
13. Чеберяко О.В. Система забезпечення інформаційної безпеки як інструмент протидії гібридній війні // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет конференції з міжнародною участю, 20 грудня 2018 р. – 20 січня 2019 р. Полтава : ПолНТУ, 2019. С. 11-16.
14. Чібісова І. В., Івашина Є. М. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства. 2011. № 31. URL: <http://jrnل.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/347>

References

1. Baranovskyi O.I. Financial security in Ukraine (assessment methodology and mechanisms of provision): monograph. K. : KNTEU, 2004. 759 p.
2. Varnaliy Z. S. Economic and financial security of Ukraine in the conditions of globalization: monograph. Kyiv : Znannya Ukrayiny, 2020. 423 p.
3. Varnaliy Z. S. Economic and financial security of Ukraine in the conditions of globalization: Monograph / Z.S. Varnaliy, D.D. Burkaltseva, S.O. Saienko. K.: Znannya Ukrayiny, 2011. 299 p.
4. Varnaliy Z. S., Mehed A.M. Theoretical and methodological approaches to the assessment of financial security of business entities // Scientific notes of the Lviv University of Business and Law. The series is economical. Legal series. 2022. Issue 32. P. 203-211.
5. Voinarenko M., Yaremenko O. Management of the economic security of enterprises based on the assessment of deviations of threshold indicators. Economist. 2008. № 12. P. 60–63.

6. Datskiv R. M. Economic security in the global dimension. Actual problems of the economy. 2004. No. 7 (37). P. 143–153.
7. Iermoshenko M.M., Horiacheva K.S. The financial component of economic security: the state and the enterprise: monograph. K. : National Academy of Management, 2010. 232 p.
8. Iermoshkina O. V. Management of financial flows of industrial enterprises: theory, practice, perspectives: monograph. Donetsk : National Mining University, 2009. 228 p.
9. Zhyvko Z.B. Management mechanism of the economic security system of the enterprise // Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Economy series. 2014. Issue 3 (44). P. 37-42.
10. Krupka M. I. Formation of the financial potential of investment activity in the economy of Ukraine: monograph / M. I. Krupka, D. V. Vankovych, N. B. Demchyshak. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2011.
11. Finances. Textbook / I. O. Lyutiy, S. Ya. Borynets, Z. S. Varnaliy, etc.; under the editorship Doctor of Economics, Prof. I.O. Lyutiy. Kyiv: Lira-K Publishing House, 2017. 728 p.
12. Franchuk V.I. Theoretical principles of corporate security // Actual problems of the economy. 2009. No. 7(97). P. 161-167.
13. Cheberyako O.V. The system of ensuring information security as a tool for countering hybrid warfare // Economic security: state, region, enterprise: Proceedings of the 5th All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference with International Participation, December 20, 2018 - January 20, 2019. Poltava : PoINTU, 2019. P. 11-16.
14. Chibisova I. V., Ivashyna Ye. M. Mechanism of ensuring financial security of the enterprise. 2011. No 31. URL: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/347>